

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΕΙΝΑΙ «ζῶον πολιτικόν» - ΔΟΜΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

Οι συλλογισμοί που αποδεικνύουν ότι η πόλη υπάρχει εκ φύσεως

- Η προέλευση της πόλης
- Ο σκοπός της
- Τα γνωρίσματά της.

Η κοινωνική οντότητα που προήλθε από τη συνένωση περισσότερων χωριών είναι η πόλη, μια κοινωνική οντότητα τέλεια, που μπορούμε να πούμε ότι πέτυχε τελικά την ύψιστη **αυτάρκεια**: συγκροτήθηκε για να διασφαλίζει τη ζωή, στην πραγματικότητα όμως υπάρχει για να εξασφαλίζει την καλή ζωή. Η **πόλη**, επομένως, είναι κάτι που ήρθε στην ύπαρξη εκ φύσεως, όπως ακριβώς και οι πρώτες κοινωνικές οντότητες, αφού αυτή είναι το τέλος εκείνων κι αφού αυτό που λέμε **φύση** ενός πράγματος δεν είναι παρά η μορφή που αυτό έχει κατά τη στιγμή της τελείωσης, της ολοκλήρωσής του: αυτό δεν λέμε, πράγματι, πως είναι τελικά η **φύση** του κάθε πράγματος, π.χ. του ανθρώπου, του αλόγου ή του σπιτιού, η μορφή δηλαδή που το κάθε πράγμα έχει όταν ολοκληρωθεί η εξελικτική του πορεία; Επίσης: Ο τελικός λόγος για τον οποίο υπάρχει ένα πράγμα είναι κάτι το έξοχο, και η αυτάρκεια είναι τελικός στόχος και, άρα, κάτι το έξοχο.

Οι συλλογισμοί που αποδεικνύουν ότι ο άνθρωπος είναι εκ φύσεως «ζῶον πολιτικόν»

Όλα αυτά κάνουν φανερό ότι η πόλη ανήκει στην κατηγορία των πραγμάτων που υπάρχουν εκ φύσεως και ότι ο άνθρωπος είναι ένα ον προορισμένο από τη φύση να ζει σε πόλη (**πολιτικόν ζῶον**): ο δίχως πόλη άνθρωπος (θέλω να πω: ο εκ φύσεως δίχως πόλη άνθρωπος, όχι ο δίχως πόλη από κάποια τυχαία συγκυρία) ή είναι άνθρωπος κατώτερης ποιότητας ή είναι ένα ον ανώτερο από τον άνθρωπο: είναι σαν εκείνον που ο Όμηρος τον στόλισε με τους χαρακτηρισμούς «**άνθρωπος δίχως σόι, δίχως νόμους, δίχως σπιτικό**»: αυτός ο άνθρωπος, ο δίχως πόλη από τη φύση του, είναι –την ίδια στιγμή– και άνθρωπος που παθιάζεται με τον πόλεμο: είναι σαν ένα απομονωμένο πιόνι στο **παιχνίδι των πεσσών**.

ΣΥΝΤΟΜΗ ΑΠΟΔΟΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ

Στο πρώτο μέρος του κειμένου ο Αριστοτέλης θα κάνει λόγο για την προέλευση και τον σκοπό της πόλης. Έτσι, λοιπόν, αναφέρει ότι η πόλη είναι μια κοινωνική οντότητα που προήλθε από τις πρώτες κοινωνικές οντότητες, δηλαδή από τη συνένωση χωριών' είναι δηλαδή εξέλιξη αυτών. Οι πρώτες αυτές κοινωνικές οντότητες υπάρχουν εκ φύσεως. Στη συνέχεια, υποστηρίζει ότι σκοπός της πόλης είναι να διασφαλίζει τη ζωή των ανθρώπων και συγκεκριμένα την καλή ζωή. Έτσι, καταλήγει ότι η πόλη είναι μια κοινωνική οντότητα τέλεια, που πέτυχε την ύψιστη αυτάρκεια. Χρησιμοποιώντας τώρα τρεις συλλογισμούς θα αποδείξει ότι η πόλη υπάρχει εκ φύσεως. Αυτό συμβαίνει, διότι: α) οι πρώτες κοινωνικές οντότητες, από τη συνένωση των οποίων προήλθε η πόλη, είναι κι αυτές εκ φύσεως, β) η πόλη είναι τέλος, δηλαδή ολοκλήρωση των πρώτων κοινωνικών οντοτήτων και η φύση ενός πράγματος είναι η μορφή που αυτό έχει τη στιγμή της τελείωσης, της ολοκλήρωσης της εξελικτικής του πορείας. Αφού, λοιπόν, η φύση των πρώτων κοινωνικών οντοτήτων είναι η πόλη ως τελείωσή τους, αποδεικνύεται ότι και η πόλη υπάρχει εκ φύσεως, γ) κάθε ον δημιουργείται από τη φύση για να υπηρετήσει έναν στόχο, κάτι το άριστο. Στόχος της πόλης είναι η αυτάρκεια, που είναι κάτι άριστο. Άρα, και η πόλη υπάρχει εκ φύσεως, αφού επιδιώκει κάτι το άριστο.

Στο δεύτερο μέρος του κειμένου ο φιλόσοφος, αφού έχει αποδείξει ότι η πόλη υπάρχει εκ φύσεως, θα χρησιμοποιήσει τη θέση αυτή ως δεδομένη για να φτάσει σ' ένα νέο συμπέρασμα, ότι ο άνθρωπος είναι ένα ον προορισμένο από τη φύση του να ζει σε πόλεις («φύσει ζῶον πολιτικόν»). Δύο ακόμα συλλογισμοί θα αποδείξουν ότι αυτό ισχύει, διότι: α) ο άνθρωπος είναι συστατικό της πόλης, η οποία, όπως ήδη έχει αποδειχτεί, υπάρχει και αυτή εκ φύσεως, β) ο άνθρωπος που ζει εκτός πόλης εκ φύσεως και όχι από κάποια τυχαία συγκυρία ή είναι άνθρωπος κατώτερης ποιότητας ή ένα ον ανώτερο από άνθρωπο.

Στο τέλος του κειμένου ο Αριστοτέλης εντάσσει τον άνθρωπο που παθιάζεται με τον πόλεμο στην κατηγορία όσων ζουν εκτός πόλης εκ φύσεως και τον παρομοιάζει με ένα απομονωμένο πιόνι στο παιχνίδι των πεσσών.

Ερμηνευτικά σχόλια

1. Η ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΚΑΙ Ο ΣΤΟΧΟΣ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΟΝΤΟΤΗΤΩΝ (ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ, ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ)

Σύμφωνα με τις διδασκαλίες του Αριστοτέλη, υπάρχουν τρία είδη κοινωνικών οντοτήτων ή διαφορετικά, ομάδων συνύπαρξης των ανθρώπων: η οικογένεια («ό οἶκος, ή οἰκία»), το χωριό («ή κώμη») και η πόλη-κράτος («ή πόλις»). Οι κοινωνικές αυτές οντότητες δημιουργήθηκαν «φύσει», καθώς ο άνθρωπος είναι προορισμένος από τη φύση να μην μπορεί να υπάρξει μόνος του.

Πρώτη μορφή κοινωνικής συμβίωσης αποτελούσε η **οικογένεια** («ό οἶκος, ή οἰκία»), η οποία ήταν το αποτέλεσμα της φυσικής αναγκαιότητας, του φυσικού «συνδυασμού» του άρρενος και του θήλεος. Σκοπός της ήταν η ικανοποίηση των καθημερινών βιοτικών αναγκών του ανθρώπου (ένστικτο αυτοσυντήρησης) και η διαίωσιση του είδους (ένστικτο αναπαραγωγής).

Δεύτερη στη σειρά ερχόταν **το χωριό** («ή κώμη»), η κοινωνία που σχηματίστηκε με φυσική εξέλιξη από «πλείονας οἰκίας», από πολλές δηλαδή οικογένειες. Αποτελεί την ανάπτυξη της οικογένειας και όχι κάτι διαφορετικό από αυτή. Σκοπός της ήταν η ικανοποίηση αναγκών ανώτερων από τις καθημερινές. Τέτοιες ήταν η ανάγκη για την προστασία

από κινδύνους ή επιθέσεις, αλλά και οι υψηλότερες, πνευματικότερες ανάγκες του, όπως για παράδειγμα η ανάγκη για λατρεία του θεού ή για απόδοση δικαιοσύνης.

Η τρίτη μορφή κοινωνικής συμβίωσης ήταν η **πόλη** («ή πόλις»), η οποία αποτελούσε υψηλότερο και ανώτερο τύπο κοινωνίας, γιατί σχηματίστηκε από τη συνένωση περισσότερων χωριών, συνεπώς και οικογενειών. Ήταν δηλαδή φυσική εξέλιξη και ανάπτυξη αυτών των πρώτων μορφών κοινωνίας, το «τέλος» αυτών, η ολοκληρωμένη, τέλεια κοινωνία, η οποία ικανοποιούσε τις ηθικές ανάγκες του ανθρώπου. Σκοπός της ήταν όχι μόνο το «ζῆν», η επιβίωση, που και η «κώμη» επεδίωκε και εξασφάλιζε, αλλά το «εὖ ζῆν», δηλαδή η ευδαιμονία, και το υπέρτατο αγαθό της αυτάρκειας.

Χρονική προτεραιότητα στον σχηματισμό αυτών των κοινωνιών έχει η οικογένεια και στη μακροαίωνα εξέλιξή τους η πόλη έρχεται τελευταία χρονικά, αλλά αξιολογικά, όπως θα τονίσει ο φιλόσοφος στην ενότητα 13, έχει προτεραιότητα απέναντι στις άλλες.

2. Ο ΟΡΟΣ «αυτάρκεια»

Η λέξη «αυτάρκεια» παράγεται από το επίθετο «αὐτάρκης», το οποίο είναι σύνθετο από την αντωνυμία «αὐτὸς» και το ρήμα «ἀρκέω -ῶ». Η ετυμολογία της, λοιπόν, δηλώνει αυτόν που αρκείται σε όσα έχει ο ίδιος, αυτόν που ζει άνετα από τη δική του μόνο περιουσία, επομένως αυτόν που έχει οικονομική ανεξαρτησία.

Στα «Ἠθικά Νικομάχεια» ο Αριστοτέλης είπε ότι χρησιμοποιούμε αυτή τη λέξη όταν θέλουμε να δηλώσουμε πως κάτι είναι και μοναχό του τέλειο αγαθό, ότι και μόνο του κάνει τη ζωή αξία να τη ζήσει κανείς, έχοντας το αίσθημα ότι δεν έχει ανάγκη από τίποτε άλλο.

Στην ενότητα αυτή η λέξη «αυτάρκεια» αποδίδεται στην πόλη. Η πόλη, λοιπόν, χαρακτηρίζεται τέλεια, γιατί τίποτε άλλο δεν χρειάζεται πέρα από αυτή ο πολίτης, αφού η πόλη είναι αυτάρκης, μπορεί δηλαδή και μόνη της να του χαρίσει το πιο μεγάλο αγαθό, που είναι το «εὖ ζῆν», η ευδαιμονία, η καλή ζωή. Είναι η απαραίτητη προϋπόθεση, η αναγκαία συνθήκη για την ικανοποίηση των πνευματικών και ηθικών αναγκών του ανθρώπου και ως εκ τούτου για την ενάρετη ζωή των μελών της πόλης. Στην «αυτάρκεια» εντοπίζεται και η αξιολογική, ποιοτική υπεροχή της πόλης έναντι των άλλων κοινωνιών. Η αυτάρκεια, λοιπόν, της πόλης και η ευδαιμονία της είναι δύο έννοιες απόλυτα ταυτόσημες. Μια πόλη, λοιπόν, είναι αυτάρκης:

- αν η γεωγραφική της θέση της εξασφαλίζει άφθονα τα υλικά αγαθά και τη βοήθά στην εμπορική της ανάπτυξη,
- αν έχει τις απαραίτητες αμυντικές δυνατότητες,
- αν διαθέτει σύστημα χρηστής διοίκησης και απονομής της δικαιοσύνης,
- αν είναι ανεξάρτητη ή δεν χρειάζεται εξωτερική βοήθεια, για να καλύψει τις υλικές, ηθικές, πνευματικές και κοινωνικές της ανάγκες.

3. ΝΕΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΟΡΙΣΜΟ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ «πόλις»

Στην 11η ενότητα ο Αριστοτέλης μας έδωσε τον ορισμό της έννοιας «πόλις» κάνοντας αναφορά στα εξής γνωρίσματά της:

- κάθε πόλη είναι ένα είδος κοινωνικής συνύπαρξης («πᾶσαν πόλιν οὔσαν κοινωνίαν τινα»),
- είναι ανώτερη από όλες τις κοινωνίες και εμπεριέχει όλες τις άλλες («ή πασῶν κυριωτάτη καὶ περιέχουσα πάσας τὰς ἄλλας»),
- επιδιώκει το ανώτερο από όλα τα αγαθά («μάλιστα τοῦ κυριωτάτου πάντων»).

Σ' αυτή την ενότητα θα μας δώσει ακόμα μερικά γνωρίσματα της πόλης, που συμπληρώνουν τον ορισμό της:

- η πόλη είναι μια κοινωνική οντότητα τέλεια,
- πέτυχε την ύψιστη αυτάρκεια,
- συγκροτήθηκε για να διασφαλίζει τη ζωή, υπάρχει για να εξασφαλίζει την καλή ζωή εκ φύσεως.

Έτσι, λοιπόν, ένας πιο ολοκληρωμένος ορισμός της θα περιελάμβανε τα ακόλουθα: η πόλη είναι μια τέλεια μορφή κοινωνικής οντότητας, που υπάρχει εκ φύσεως και προήλθε από τη συνένωση άλλων κοινωνικών οντοτήτων, τις οποίες εμπεριέχει. Είναι ανώτερη από όλες τις άλλες, γιατί είναι το τέλος τους, η εξέλιξη, η ολοκλήρωσή τους. Αποβλέπει στο ανώτερο από όλα τα αγαθά, αφού συγκροτήθηκε για να διασφαλίζει τη ζωή των ανθρώπων, στην πραγματικότητα όμως υπάρχει για να εξασφαλίζει την καλή ζωή τους πετυχαίνοντας την ύψιστη αυτάρκεια, που είναι κάτι το άριστο.

4. ΟΡΟΙ ΚΑΙ ΦΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ ΠΟΥ ΕΚΦΡΑΖΟΥΝ ΤΗΝ ΤΕΛΕΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΚΑΙ ΣΚΕΨΗ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ

Ήδη στα «Ἠθικά Νικομάχεια», αλλά και στην 11η ενότητα των «Πολιτικών» μιλήσαμε για την **τελεολογική αντίληψη**, με βάση την οποία συγκροτείται η σκέψη του Αριστοτέλη και σε αυτή την ενότητα. Σύμφωνα με αυτή κάθε ον είναι προορισμένο από τη φύση να επιτελέσει ένα συγκεκριμένο στόχο («τέλος»). Ο άνθρωπος, για παράδειγμα, είναι προορισμένος από τη φύση να ζει σε πόλεις. Η ολοκλήρωση των κοινωνικών οντοτήτων είναι η πόλη «αφού αυτή είναι και το τέλος εκείνων». Αλλά και η ολοκλήρωση, το τέλος του ανθρώπου, είναι η πολιτική του ταυτότητα. **Τέλος**, λοιπόν, είναι ο στόχος, η στιγμή της ακμής, της τελείωσης, της ολοκλήρωσης. Η πορεία προς την κατάκτηση αυτού του στόχου ονομάζεται **εντελέχεια**. Ο στόχος, λοιπόν, της πόλης είναι να διασφαλίζει τη ζωή και συγκεκριμένα την καλή ζωή («συγκροτήθηκε για να διασφαλίζει τη ζωή, υπάρχει για να εξασφαλίζει την καλή ζωή εκ φύσεως»). Άλλοι όροι που σχετίζονται με την τελεολογική αντίληψη και εντοπίζονται σε αυτή την ενότητα είναι:

- **Φύση:** είναι η μορφή που παίρνει κάθε ον όταν ολοκληρωθεί η εξελικτική του πορεία και φτάσει στη στιγμή της τελείωσης («φύση ενός πράγματος δεν είναι παρά η μορφή που αυτό έχει τη στιγμή της τελείωσης, της ολοκλήρωσής του»).
- **Τέλειος:** η ολοκλήρωση του εξελικτικού κύκλου, το τέλος της εξέλιξης, η οποία όμως δεν οδηγεί σε μια τελική φθορά, αλλά σε μια τελική ολοκλήρωση. Για παράδειγμα, η πόλη είναι μια κοινωνική οντότητα τέλεια, γιατί αποτελεί εξέλιξη και ολοκλήρωση της οικογένειας και του χωριού.
- **Εκ φύσεως:** ό,τι προέρχεται από φυσική αναγκαιότητα, όπως η οικογένεια. Η οικογένεια δημιουργήθηκε από φυσική αναγκαιότητα, γιατί έπρεπε να καλύψει καθημερινές βιοτικές ανάγκες και να διαγωνίσει το ανθρώπινο είδος. Εφόσον η κώμη αποτελεί εξέλιξη της οικογένειας και η πόλη τελειώσή τους, τότε και οι δύο προκύπτουν από φυσική αναγκαιότητα.
- **Αυτάρκεια** (βλέπε και παραπάνω, ερμηνευτικό σχόλιο 2): χαρακτηρίζει κάτι που είναι και μόνο του τέλειο αγαθό, το οποίο μόνο του κάνει τη ζωή αξία να τη ζει κανείς έχοντας το αίσθημα της πληρότητας και της ανεξαρτησίας («η πόλη πέτυχε τελικά την ύψιστη αυτάρκεια»). Είναι ο ύψιστος σκοπός τον οποίο υπηρετεί η πόλη.
- **Τελικός λόγος:** ο τελικός σκοπός για τον οποίο υπάρχει από τη φύση ένα πράγμα είναι κάτι το έξοχο, κάτι το άριστο. Για την πόλη τελικός σκοπός είναι η αυτάρκεια, που είναι κάτι το άριστο, καθώς οδηγεί τον άνθρωπο στην ευδαιμονία («Ο τελικός λόγος για τον οποίο υπάρχει ένα πράγμα είναι κάτι το έξοχο, και η αυτάρκεια είναι τελικός στόχος και, άρα, κάτι το έξοχο»).

5. ΟΙ ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΟΙ ΠΟΥ ΑΠΟΔΕΙΚΝΟΥΝ ΟΤΙ Η ΠΟΛΗ ΥΠΑΡΧΕΙ ΕΚ ΦΥΣΕΩΣ

Ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεί τρεις συλλογισμούς, για να αποδείξει ότι η πόλη υπάρχει εκ φύσεως:

Πρώτος συλλογισμός

1η προκείμενη: οι πρώτες κοινωνικές οντότητες (η οικογένεια και το χωριό) υπάρχουν εκ φύσεως

2η προκείμενη: η πόλη είναι εξέλιξη, ολοκλήρωση των πρώτων κοινωνικών οντοτήτων

Συμπέρασμα: άρα, η πόλη υπάρχει εκ φύσεως.

Δεύτερος συλλογισμός

1η προκείμενη: η φύση ενός πράγματος είναι η ολοκλήρωσή του

2η προκείμενη: η πόλη είναι ολοκλήρωση των πρώτων κοινωνικών οντοτήτων (της οικογένειας και του χωριού)

Συμπέρασμα: άρα, η πόλη υπάρχει εκ φύσεως.

Τρίτος συλλογισμός (εισάγεται με το «επίσης»)

1η προκείμενη: κάθε ον από τη φύση του υπηρετεί έναν στόχο που είναι κάτι το άριστο

2η προκείμενη: στόχος της πόλης είναι η αυτάρκεια, που είναι κάτι το έξοχο

Συμπέρασμα: άρα, η πόλη υπάρχει εκ φύσεως

6. ΟΙ ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΟΙ ΠΟΥ ΑΠΟΔΕΙΚΝΟΥΝ ΟΤΙ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΕΙΝΑΙ «ΦΥΣΕΙ ΖΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΟΝ»

Αφού απέδειξε ο Αριστοτέλης ότι η πόλη υπάρχει εκ φύσεως, θα πάρει αυτή τη θέση ως δεδομένη και θα διατυπώσει δύο ακόμα συλλογισμούς, για να αποδείξει ότι ο άνθρωπος είναι «φύσει ζῶν πολιτικόν»:

Πρώτος συλλογισμός (του οποίου η δεύτερη προκείμενη υπονοείται)

1η προκείμενη: η πόλη υπάρχει εκ φύσεως

2η προκείμενη: ο άνθρωπος είναι συστατικό της πόλης

Συμπέρασμα: άρα, ο άνθρωπος είναι «φύσει ζῶν πολιτικόν»

Δεύτερος συλλογισμός (του οποίου η δεύτερη προκείμενη υπονοείται)

1η προκείμενη: ο άνθρωπος που δεν ζει μέσα σε οργανωμένη κοινωνία («ό ἄπολις»), επειδή έτσι είναι πλασμένος εκ φύσεως και όχι λόγω τυχαίας συγκυρίας, είναι ή άνθρωπος κατώτερης ποιότητας ή ένα ον ανώτερο από άνθρωπο

2η προκείμενη: ο άνθρωπος δεν είναι ούτε κατώτερης ποιότητας ούτε ον ανώτερο από άνθρωπο

Συμπέρασμα: άρα, ο άνθρωπος είναι «φύσει ζῶν πολιτικόν»

Σ' αυτό το σημείο πρέπει να επισημανθεί ότι, όταν ο Αριστοτέλης αναφέρεται στον «εκ φύσεως δίχως πόλη άνθρωπο», εννοεί αυτόν που δεν ανήκει εκ φύσεως σε πόλη-κράτος, αλλά ούτε σε οικογένεια ή χωριό. Αυτός ο άνθρωπος αποστρέφεται ή εγκαταλείπει την πολιτική κοινωνία από φυσική διάθεση ή βούληση. Αρνείται ή δεν έχει την ανάγκη αυτής είτε διότι είναι ο ίδιος αυτάρκης –πράγμα αδύνατο– είτε διότι δεν έχει ανάγκη τους άλλους –πράγμα αφύσικο. Ο άνθρωπος αυτού του είδους είναι κάτι πέρα από τη φύση, είναι ή ατελής, δηλαδή κατώτερος, ή τελειότερος, ανώτερος του ανθρώπου, δηλαδή θεός. Μάλιστα σε κάποιο σημείο των «Ηθικών Νικομαχείων» αναφέρεται: «Θα ήταν πολύ παράξενο να λέμε ότι είναι ευτυχισμένος ο άνθρωπος που ζει μόνος με τη μοναξιά του («μονώτης»)· κανένας δεν θα ήθελε να ζει σε απόλυτη μοναξιά, ακόμη κι αν είχε όλα τα καλά του κόσμου· γιατί ο άνθρωπος είναι ένα ον προορισμένο από τη φύση να ζει σε πολιτική κοινωνία, μαζί με άλλους («συζῆν πεφυκός»).

Με τη φράση, πάλι, «ο δίχως πόλη από κάποια τυχαία συγκυρία» εννοεί τον άνθρωπο που έχει αναγκαστεί λόγω τυχαίας συγκυρίας να ζει εκτός οικογένειας, χωριού ή πόλης-κράτους. Τέτοια συγκυρία μπορεί να είναι η εξορία ή η φυλάκιση. Η φράση αυτή μας θυμίζει τον Φιλοκτήτη στην ομώνυμη τραγωδία του Σοφοκλή, τον οποίο οι Έλληνες, ενώ έπλεαν προς την Τροία, τον εγκατέλειψαν μόνο και αβοήθητο στη Λήμνο, επειδή είχε κακοφορμίσει η πληγή του από

το δάγκωμα ενός φιδιού. Σ' αυτή, λοιπόν, την τραγωδία ο Σοφοκλής τον παρουσιάζει χωρίς φίλους, έρημο, χωρίς πατρίδα, νεκρό ανάμεσα σε ζωντανούς («ἄφιλον, ἐρήμον, ἄπολιν, ἐν ζῶσιν νεκρόν»).

7. «άνθρωπος δίχως σόι, δίχως νόμους, δίχως σπιτικό»

Ο Αριστοτέλης δανείζεται ένα δίστιχο από την Ιλιάδα του Ομήρου (I 63) για να παρομοιάσει τον «ἄπολιν». Εκεί, ο σοφός Νέστορας θέλοντας να χαρακτηρίσει τον φιλοπόλεμο άνθρωπο, λέει στον Διομήδη:

«ἀφρήτωρ ἀθέμιστος ἀνέστιός ἐστιν ἐκεῖνος
ὅς πολέμου ἔραται ἐπιδημίου ὀκρούεντος»,

(= αυτός που χαίρεται όταν ξεσπάει φριχτός εμφύλιος πόλεμος είναι άνθρωπος δίχως σόι, δίχως νόμους, δίχως σπιτικό). Αυτά τα επίθετα («ἀφρήτωρ ἀθέμιστος ἀνέστιος») ταιριάζουν στον «ἄπολιν», ο οποίος δεν έχει ή δεν υπολογίζει συγγενείς, δεν ξέρει από νόμους, ούτε σπιτικό έχει. Ένας τέτοιος, δίχως πόλη άνθρωπος, είναι παράλληλα και άνθρωπος που «παθιάζεται με τον πόλεμο» γιατί μη ζώντας μέσα σε μια πολιτειακά οργανωμένη κοινωνία, δεν γνωρίζει την αξία του διαλόγου, της συνεργασίας, της δικαιοσύνης, του αλληλοσεβασμού και, επομένως, δεν μπορεί να συμβιώσει αρμονικά με άλλους ανθρώπους. Αποτελεί κίνδυνο και απειλή για τους άλλους και για τα πολιτικά οργανωμένα σύνολα. Όλα αυτά περιγράφουν έναν άνθρωπο που στο πρόσωπό του είναι φανερή μια διαστρόφη της ανθρώπινης φύσης· εκτός κι αν πρόκειται για ον που ξεπερνά –όπως ο θεός Άρης, ας πούμε– την ανθρώπινη φύση. Είναι φανερό ότι ο Αριστοτέλης –το λέει κι ο ίδιος στη συνέχεια– θεωρεί τον «ἄπολιν» και τον «άνθρωπο δίχως σόι» δύο έννοιες ταυτόσημες, ή ότι η πρώτη είναι συνέπεια της δεύτερης.

8. «στο παιχνίδι των πεσσών»

Ολοκληρώνοντας τη σκέψη του ο Αριστοτέλης και για να δείξει πόσο έξω από τη φύση του ανθρώπου είναι να θέλει να ζει κάποιος εκτός πολιτειακά οργανωμένης κοινωνίας, παρομοιάζει τον «ἄπολιν», τον μοναχικό άνθρωπο, τον απομονωμένο από τους άλλους, με ένα απομονωμένο πιόνι στο παιχνίδι των πεσσών. Το παιχνίδι αυτό ήταν κάτι παρόμοιο με τη σημερινή ντάμα· δυστυχώς, όμως, δεν είμαστε σε θέση να ξέρουμε σε ποιον ακριβώς κανόνα του αγαπητού στους αρχαίους Έλληνες αυτού παιχνιδιού γίνεται αναφορά.

9. ΟΙ ΑΠΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΑΓΟΡΑ, ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ ΚΑΙ ΤΟΥ ΡΟΥΣΣΩ ΓΙΑ ΤΗ ΓΕΝΕΣΗ ΚΑΙ ΤΟ ΣΚΟΠΟ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ

Για να ολοκληρώσουμε την ανάλυση της ενότητας και να έχουμε μια συνολική αντίληψη των θέσεων που διατυπώθηκαν κατά καιρούς σχετικά με τη γένεση και τον σκοπό της πολιτικής κοινότητας, κρίνεται καλό να συγκρίνουμε τις θέσεις του Πρωταγόρα, του Αριστοτέλη και του Ρουσσώ πάνω σ' αυτό το ζήτημα:

α. **Πρωταγόρας:** σύμφωνα με την άποψη του Πρωταγόρα η πολιτική κοινότητα δημιουργήθηκε «νόμω», από την ανάγκη δηλαδή των ανθρώπων να προστατευτούν από τα άγρια θηρία και να εξασφαλίσουν την επιβίωσή τους. Σκοπός της ήταν η ικανοποίηση των βιολογικών τους αναγκών και η διασφάλιση της ζωής τους.

β. **Αριστοτέλης:** ο Αριστοτέλης διαφοροποιείται από τον Πρωταγόρα και θεωρεί ότι η πολιτική κοινότητα δημιουργήθηκε από φυσική αναγκαιότητα («φύσει»), ήταν έμφυτη δηλαδή στον άνθρωπο η ανάγκη να συμβιώνει με άλλους ανθρώπους σε κοινωνίες οργανωμένες με πολίτευμα, θεσμούς και νόμους (ο άνθρωπος είναι «φύσει ζῶν πολιτικόν»). Σκοπός της δημιουργίας της δεν ήταν απλώς η ικανοποίηση βιολογικών αναγκών και η επιβίωση, αλλά ένας ανώτερος στόχος, το «εὖ ζῆν», δηλαδή η ηθική τελείωση, η ευδαιμονία των πολιτών, η οποία επιτυγχάνεται μέσω της αυτάρκειας.

γ. **Ρουσσώ:** τέλος, ο Ρουσσώ στο έργο του «Κοινωνικό Συμβόλαιο» διατυπώνει την άποψη ότι η πολιτική κοινωνία δημιουργήθηκε έπειτα από συμφωνία μεταξύ αρχόντων και αρχομένων. Άρα, η πολιτική κοινωνία δεν δημιουργήθηκε «φύσει», αλλά «θέσει» ή «νόμω». Σκοπός της πολιτικής κοινωνίας είναι, κατά τη γνώμη του, η ισότητα των πολιτών και η ελευθερία τους. Μάλιστα, επειδή η πολιτική κοινότητα εκφράζει τη βούληση του συνόλου των πολιτών προηγείται απέναντι στη θέληση του κάθε πολίτη χωριστά.